



סיכום מפגש גיאופוליטי בנושא: 'תפניות והזדמנויות במים סוערים'

בתאריך 19 באוקטובר 2022 התקיים מפגש שעסק בניתוח התפתחויות ומגמות גאופוליטיות, עולמיות, אזוריות ומקומיות, בזיהוי תפניות צפויות ובקידום היערכות לאומית למיצוי הזדמנויות אסטרטגיות שניתן לזהות כיום.

המפגש התקיים בהובלת מרכז שאשא למחקרים אסטרטגיים והשתתפו בו נציגים ממשרדי ממשלה ומזרועות הביטחון. להלן סיכום תמציתי של עיקרי הנושאים שעלו בדיון ושקפי מצגת שהוצגה בתחילת המפגש על ידי מרכז שאשא. נשמח להתייחסות הגופים לסיכום המצורף ולכל יוזמה להמשך שיתוף הפעולה.

אין לייחס דבר מהנושאים שנדונו ומסוכמים להלן לגופים והמשרדים שהנציגים שלהם השתתפו במפגש.

בברכה,

פרופ' שלמה חסון

ד"ר רפי רודניק

סיכום עיקרי הדברים

הנחות יסוד אסטרטגיות ישראליות

להלן, הנחות יסוד שזוהו במהלך הדיון ככאלה שנמצאות בבסיס האסטרטגיה הישראלית כיום:

❖ זירה עולמית – הנחות יסוד:

- הסדר העולמי המוכר מתפרק ואין דרך חזרה.
- רב-קוטביות כנראה תאפיין את הסדר העולמי המתעצב.
- ניכרת מגמת דעיכה בדמוקרטיה בעולם.
- דמוקרטיה היא תנאי ואמצעי לצמיחה ושגשוש.
- תמונת המצב באוקראינה תשקף את תמונת המצב הגאופוליטית העולמית.
- ארה"ב והאיחוד האירופי ימשיכו לשמור על קשר הדוק ביניהן.
- מאפייני הפנים במדינות השונות יהיו מעצבים מהותיים של מדיניות החוץ שלהן.
- ארה"ב מהווה משענת אסטרטגית יציבה למדינת ישראל, עם זאת, המגמות הפנים-מדינתיות בארה"ב מהוות מעצב משמעותי למדיניות ארה"ב כלפי ישראל וחילופי הדורות שם צפויים לאתגר את היחסים עם ישראל.

מרכז שאשא למחקרים אסטרטגיים

אדמונד י. ספרא, ירושלים 91904

טל': 02-5494812 | פקס: 02-5494053 | shashacenter@savion.huji.ac.il



מרכז ג'ימס שאשא למחקרים אסטרטגיים

- מדינת ישראל תמשיך לשמר יכולת תמרון בין המעצמות.
- לתאגידים יש השפעה רבה על ההתפתחויות והמגמות העולמיות, הם מעצבים ומשקפים את המציאות.
- ❖ זירה אזורית – הנחות יסוד
 - המערכת האזורית משתנה ומתעצבת מחדש.
 - איראן לא תהיה גרעינית.
 - הסכמי השלום של ישראל יציבים.
 - כנגד איראן קיימת קואליציה אזורית או שניתן לבסס קואליציה כזו.
- ❖ זירה פלסטינית – הנחות יסוד
 - לא ניתן להגיע להסכם עם הפלסטינים בטווח הנראה לעין.
 - הרשות הפלסטינית על סף התפרקות.
 - אין פתרון לרצ"ע.
- ❖ פנים ישראל – הנחות יסוד
 - מצבנו לא היה טוב יותר והוא יכול רק להשתפר.
 - הנכסיות המדעית-טכנולוגית של ישראל תמשך.
 - נחשלות חרדית וערבית כעובדה קיימת.
 - קיים ספק להמשכיות שלנו כעם במאפיינים הקיימים.

התפתחויות והפתעות אסטרטגיות

להלן התפתחויות שזוהו ככאלה שיכולות לערער את הנחות היסוד הקיימות באסטרטגיה הישראלית ולייצר הפתעה אסטרטגית:

זירה עולמית - התפתחויות והפתעות אסטרטגיות:

- המאבק הבין מעצמתי יהפוך את הסדר העולמי לדו-קוטבי ויחייב את המדינות לבחור צד.
- ישראל צפויה לעמוד בפני אפשרות של סנקציות רוסיות וסיניות דרמטיות.
- ארה"ב תיטוש או תטיל סנקציות על ישראל, בעקבות התפתחויות פנים ישראליות או פנים ארה"ב.
- בארה"ב תפרוץ מלחמת אזרחים.
- הכלכלה הסינית תתמוטט ועקב כך, או לצד זאת, צפויה התדרדרות כלכלית כלל עולמית דרמטית.
- סין תנקוט מדיניות של הפעלת כוח צבאי משמעותי.
- המערכת הדמוקרטית המוכרת תתפרק.



- ❖ זירה אזורית - התפתחויות והפתעות אסטרטגיות
 - איראן תהפוך למעצמה אזורית עם נשק גרעיני.
 - קריסת הסכמי אברהם ובעקבותיהם הסכמי השלום של ישראל.
 - תפרוץ מלחמה עצימה בין ישראל לציר השיעי עם אפשרות להצטרפות מדינות סוניות.
 - המזרח התיכון יעבור להשפעה סינית דומיננטית.
 - הציר השיעי יקרוס.
 - איראן תהיה מעורבת באופן ישיר במלחמה באירופה או נגד נאט"ו.
- ❖ זירה פלסטינית - התפתחויות והפתעות אסטרטגיות
 - בזירה הפלסטינית תעלה מנהיגות אפקטיבית ומתונה.
 - חזון שתי המדינות יקרוס.
- ❖ פנים ישראל - התפתחויות והפתעות אסטרטגיות
 - ישראל תעמוד על סף מלחמת אזרחים.
 - אזרחי ישראל הערבים יבקשו להתנתק מישראל.
 - הגירה שלילית נרחבת של גורמי צמיחה בחברה הישראלית.

סוגיות מרכזיות שעלו במהלך הדיון :

הדיון הציף שאלות מהותיות בנוגע למאפייני המעצבים והשינויים הדרמטיים שזוהו. עיקר ההתייחסויות התמקדו בארבע קטגוריות: סדר עולמי, דמוקרטיה, תאגידים ומה שניתן להגדיר כטרנספורמציה של מדינת ישראל.

סדר עולמי

אין מודל אחד שיכול לתאר את המערכת העולמית ואת ההתפתחות שלה. המציאות מורכבת ומושפעת מגורמים מגוונים. כך למשל, התחרות על העליונות או המאבק הבין מעצמתי אינם מספרים את כל הסיפור מכיוון שהתפתחויות פנים-מדינתיות משפיעות במידה רבה על המגמות העולמיות. משברים מובילים לעתים קרובות להתפרקויות ולהתכנסויות, ברמה העולמית וברמה הפנים מדינתית. נראה שזו מגמה רב-מפלסית. אתגר מרכזי זוהה בניסיון להבין ולנתח את הזיקות וקשרי ההשפעה בין המפלסים, העולמי האזורי והמקומי. אחת השאלות העולות היא האם אנו נמצאים ערב מלחמות פנים מדינתיות בין אזרחים וערב מלחמה חמה בין מעצמות. מהם הגורמים הדוחפים למלחמות אלה? כיצד ניתן למנוע אותן?

תפנית או מטוטלת? קיימת הנחת יסוד שמתחולל שינוי בסדר העולמי. יש שמגדירים את המצב כתפנית אסטרטגית אל-חזור בהתפתחות העולמית, בה מתפרק הסדר המוכר ומתערערים כלל המוסכמות, הנורמות והמוסדות הקיימים. מה למעשה המשמעות של סדר שלא יחזור? אילו



סיכונים והזדמנויות טמונים בכך? האם אנחנו מבינים את השינוי המתחולל בסדר העולמי? האם אנחנו עומדים בפני מהפכה כוללת? למשל התרסקות הדומיננטיות המערבית, הדמוקרטיה-ליברלית, ומעבר לסדר עולמי סמכותני הגמוני בהובלה סינית. האם העולם בדרכו להתפצל לשני גושים מתחרים? האם היפרדות כזו אפשרית לנוכח הגלובליזציה העולמית? שאלה קריטיות למדינת ישראל היא האם המזרח התיכון עובר להשפעה של הגוש הסיני-רוסי? ואם אנו מתקדמים לעולם רב-קוטבי, מה המשמעות של זה?

מנגד, אולי אנו רואים רק התפתחות הדרגתית בחלק מהמאפיינים של המערכת ויתכן שמתרחשת כיום 'תנועת נגד של מטוטלת' לנוכח השפעת היתר של ארה"ב והגלובליזציה ובקרוב המערכת תתאזן בחזרה לסדר מוכר, ברור ויציב יותר. בהינתן והמלחמה באוקראינה משקפת את המגמה העולמית, נדרש לתסרט את ההתפתחות העתידית של המלחמה בדגש לבחינת האופן בו רוסיה תצא מהמשבר.

דמוקרטיה

הדמוקרטיה נמצאת במצב של התגוננות ונסיגה ברמה העולמית. הן לא היוזמות של תהליכי השינוי. בתוך המדינות ניתן להבחין בגל עולה של פופוליזם ושאיפה בלתי מוסתרת לעליית "מנהיגים חזקים" וסמכותניים. האם מתרחשת דעיכה בלתי נמנעת של הדמוקרטיה? זה נרטיב שכיח אך יתכן שהוא לא לגמרי נכון או שזה אינו תהליך דטרמיניסטי. יתכן שאירועים כמו המלחמה באוקראינה או אסרטיביות של משטרים סמכותניים כמו ברוסיה, סין או איראן, יגרמו לתנועת התחזקות של הדמוקרטיה בעולם. בפועל, ניתן להיווכח באופן מוחשי שהדמוקרטיה אינן חסינות ושעיקר הכרסום שלהן מגיע מתוך המדינות. סקרים בנושא הדמוקרטיה בעולם מצביעים בבירור על שחיקת הדמוקרטיה כערך עליון וכתנאי הכרחי בשימור אופייה של המדינה, בעיני נשאלים רבים. נראה שמושג הדמוקרטיה עובר תהליך של שינוי במאפיינים שלו ובפרשנות כלפיו בהתאם לשינויים החברתיים המאפיינים את החברה העולמית.

הנחת יסוד מרכזית שעומדת למבחן היא האם הדמוקרטיה היא תנאי לצמיחה ושגשוג כלכליים וחברתיים? האם תיתכן דמוקרטיה לא ליברלית משגשגת? ההיסטוריה והתיאוריה מצביעות שהדמוקרטיה הליברלית היוותה מנוע צמיחה לחברה האנושית אולם בפועל, בעיני רבים, ליברליזם הוא עניין רלטיבי ולעתים קרובות גם מכשול להצלחה.

על פניו, נראה שקיים מאבק על ערכים בהקשר הדמוקרטי. אולם יתכן שהסיפור המרכזי הוא דווקא מגמת הערעור על מוסכמות, מסגרות קיימות וכללי המשחק, המאפיינת את השינויים החברתיים המתחוללים על רקע המשברים המגוונים, אי-השוויון והפופוליזם הגובר במציאות תקשורתית משתנה.

תאגידיים

התאגידיים הגלובליים והחברות הבינלאומיות מזוהים כיום כגורמי השפעה מרכזיים על חיינו. ניתן להעריך שהשפעתם תלך ותגבר בכלל מרחבי הפעולה. לעתים קרובות התאגידיים מייצגים גורם



מתחרה ואף הפוך באופיו לישות המדינתית. האינטרסים שלהם נתפסים כשונים מאלה של המדינה. תהליך קבלת ההחלטות שלהם נתפס כיעיל ואפקטיבי יותר. חלקם מתחזקים ביחס ישיר להיחלשות של המוסד המדינתי. המדינה מציבה לעצמה גבולות בעוד שהתאגידים פורצים אותם ומה שנתפס על ידי המדינה כמשבר יכול להוות הזדמנות לחברות הבינלאומיות.

על אף הנחת היסוד שהתאגידים משפיעים על העולם, מאפייני ההשפעה שלהם אינם ברורים. אל מול הטענה שהחברות הבינלאומיות מעצבות מציאות עולה הטענה שלמעשה הן רק משקפות את התהליכים והמגמות העולמיות. בניתוח הזיקות בין הישויות השונות עולות בין היתר שאלות כמו: איך התאגידים משפיעים על הדמוקרטיה בעולם? מה יהיו מאפייני היחסים בין המדינות לבין התאגידים והאם אנו צפויים להגיע לנקודה של התנגשות דרמטית בין הישויות, כדוגמת התהליכים בסין או המדיניות המתעדכנת באירופה ובארה"ב?

מדינת ישראל

על אף פרשנויות שונות לגבי השאלה האם מדינת ישראל נמצאת בשיא או בשפל, קיימת הסכמה שמתרחש שינוי במאפיינים של המערכת הישראלית. המגמה הדמוגרפית מזוהה כמחולל שינוי מרכזי על כלל תחומי החיים בישראל, אולם זה אינו גורם השינוי היחיד. ההבנה הגורפת היא שכל חשיבה אסטרטגית לאומית צריכה לנתח, להבין ולהתייחס למרכיבים הפנים מדינתיים בישראל.

מה בהמשך?

הדיון שהתפתח במהלך המפגש עורר את הרצון לקיים מפגש המשך, יתכן במאפיינים של סדנת עבודה, אשר יקדם את החשיבה המשותפת בנוגע להבנת התמורות והשינויים במציאות של סתירות רבות ואי-וודאות, בחינת הנחות היסוד שלנו ופוטנציאל הערעור שלהן, והערכות לקראת תפניות והפתעות עתידיות.



נספח: מצגת מרכז שאשא



מרכז ג'ימס שאשא למחקרים אסטרטגיים באוניברסיטה העברית בירושלים
לשימוש פנימי בלבד

הכרזות עדכניות

<p>רוסיה</p> <p>"תקופת איום ושינוי", "הזדמנויות חדשות לשת"פ ובריתות", "צורך במולטילטראליות", "דאגה למדינות העניות", "פתוחים למג"מ לעי"פ תנאי", "רוסיה מאוחדת למרחב", "המשך היערכות ואפשרות להעצמת התקיפות", "ארה"ב ובריטניה כמסלימות", "מעורבות ישירה של נאט"ו תוביל לאסון גלובלי"</p> <p>מסיבת עיתונאים והצהרת סיום 14 באוקטובר 2022</p>	<p>סין</p> <p>"מעצמה עולמית מובילה בנידן חדש" "בעד רב-קוטביות נגד הגמוניה" "נגצח במאבק על טכנולוגיות מפתח" "התכונות לתקופה סוערת" "טאיוואן תתאחד עם סין" "שאיפה לשת"פ ושלום ומכונות לשימוש בכוח", "התעצמות צבאית" "התנגדות להתערבות זרה" "שמירה על הכבוד הלאומי"</p> <p>ועידת המפלגה הקומוניסטית 16 באוקטובר 2022</p>	<p>ארצות הברית</p> <p>"ארה"ב כמנהיגת העולם בתקופת שינוי והכרעה", "הובלת התחרות לעיצוב הסדר העולמי-דמוקרטיה נגד אוטוקרטיה", "הובלה בחדשנות" אתגרים המחייבים שת"פ גלובלי" "עולם חופשי, פתוח, משגשג ובטוח" "לא כדאי להמר נגד ארה"ב" "חיזוק בריתות ומוסדות ליציבות" "תחרות מול סין והכלה של רוסיה"</p> <p>אסטרטגיית הביטחון הלאומי 12 באוקטובר 2022</p>
--	--	--

האם מתחייב דטרמיניזם הסלמתי?!



מרכז ג'ימס שאשא למחקרים אסטרטגיים באוניברסיטה העברית בירושלים
לשימוש פנימי בלבד

מגמות מעצמתיות- פנים וחוץ



איחוד אירופי+

על סף משבר כלכלי עמוק
זעזועים פוליטיים



רוסיה

משבר כלכלי
משבר חברתי ואולי
פוליטי, הקשחת מדיניות
פנים וריכוזיות



סין

האטה כלכלית, 'אפס
הדבקות', אבטלה, משבר
נדל"ן, אי-שוויון, תסיסה
פנימית, חיזוק ריכוזיות



ארה"ב

מיתון כלכלי
קיטוב פוליטי וחברתי,
השקעה פנימית
ופרוטקציוניזם

מדיניות
פנים

הרחבת שתופי פעולה
פנימיים וחיזוניים בדגש
לבעלי ברית,
התעצמות צבאית,
מתח בין אינטרסים
כלכליים-חברתיים
למדיניות גאופוליטית

ניסיון הפגנת עוצמה
וחוסן על רקע
כישלונות;
צעדי קיצון מול מצוקה;
גיוון והעמקת שתי"פ;
דגש למרכז-אסיה, סין,
הודו, טורקיה וסעודיה;
פיצול סדר עולמי
ואירופה

המשך התעצמות;
המשך התפשטות
ושת"פ; התמודדות עם
דה-לגיטימציה;
אסרטיביות בנושא סין
אחת, ים סין, נתיבי
סחר וגבולות

האצת התחרות
וההתעצמות הצבאית;
העמקת רשתות שתי"פ
בדגש לבעלי ברית;
ניסיון לייצוב
ואסרטיביות הצהרתית

מדיניות
חוץ

מרכז ג'ימס שאשא למחקרים אסטרטגיים באוניברסיטה העברית בירושלים
לשימוש פנימי בלבד

מגמות במעצמות אזוריות- פנים וחוץ



ישראל

אי יציבות פוליטית,
קיטוב חברתי, האטה
כלכלית, התעצמות
צבאית ופיתוח תשתית



טורקיה

משבר כלכלי, מתח ופיצול
פנימי, מיקוד בהתעצמות
אנרגטית וצבאית



סעודיה

המשך קידום חדשנות
בידע ותשתיות, גיוון
מדורג של מקורות הכנסה



איראן

משבר כלכלי, תסיסה
חברתית, שימור משטר,
התעצמות טכנולוגית
וצבאית כולל גרעין

מדיניות
פנים

התבססות כמעצמה
אזורית, מערכה נגד
הציר השיעי; הרחבת
שתופי פעולה כולל
אזורי, קירבה לארה"ב
ונאט"ו, מיצוי נכסיות
טכנולוגיות; סכסוך
מעמיק עם פלסטינים

מיצוי נכסיות גאוגרפית
כמעצמה אזורית
משפיעה, מייצבת
ועצמאית; ביסוס
אסטרטגיה ימית;
התקרבות לישראל,
מצרים, סעודיה;
הרחבת שתי"פ כלכליים
בדגש לאנגריה ואמלי"ח

מדיניות עצמאית, מיצוי
נכסיות אנרגטית, מתח
מול ארה"ב והתקרבות
לרוסיה וסין, תחרות
ושת"פ אזוריים, המשך
יחסים עם ישראל ללא
חתימת הסכם, מתיחות
ומגעים עם איראן

גיוון והעמקת שתי"פ
בדגש לסין, רוסיה
והודו, המשך ביסוס
השפעה אזורית בדגש
לציר השיעי, שימור שיח
עם המערב, ניסיון
ערעור הסכמי אברהם
וכרסום ביטחון ישראל

מדיניות
חוץ



כיווני מגמות והתפתחויות זירה פלסטינית וזירה לבנונית



משבר כלכלי קשה; תסיסה חברתית ומתיחות פוליטית; אתגרי משילות; מתח בין איראן למערב; ישראל כאיום קיומי וכאמצעי להתבססות חזבאללה; תקווה לגז כמושיע כלכלי



מציאות משברית: משילותית, חברתית, ביטחונית ומדינית; בין 'אופק חמאסי' ל'אין אופק'; ישראל כאויב וכמקור הכנסה וקנאה; ארה"ב כמקור לאכזבה ולתקווה; חמאס מוחלש מבחוץ ומתחזק מבפנים; מתכוננים לסיום אבו-מאזן

מאפייני מגמות פנים בישראל

כלכלה

יציבות יחסית ותל"ג גבוה; אינפלציה ומיתון- בדרך לסטגפלציה? יוקר מחייה ואי-שוויון גדלים; הגדלת תקציב ביטחון; משאבי גז; קטר טכנולוגי; פרויקט נמוך; חוסר איזון ענפי; דמוגרפיה והשכלה מעצבים את העתיד...

חברה

פיצול וקיטוב עמוק; אי שוויון חברתי; פערי משילות; ירידה בהשכלה

פוליטיקה

אי-יציבות; קיטוב עמדות; 'אסטרטגיית בחירות' אתגרי גיבוש ויישום אסטרטגיה

מדע וטכנולוגיה

נכסיות אטרקטיבית חדשנות ויזמות; יותר סטארטאפ פחות תעשייה; תחרות אזורית ועולמית גוברת; פער בהון אנושי

דמוגרפיה

אי-איזון עם התרחבות מגזר חרדי; פער תשתיתי מחרף; אוכלוסייה צעירה